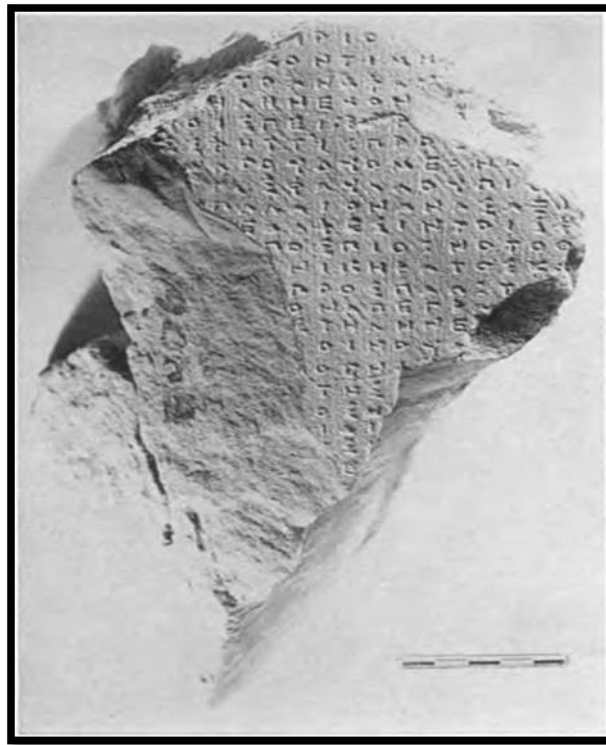

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μεταλλεία Λαυρίου

Επιγραφές Πωλητών

Ονοματεπώνυμο: Νικόλαος Τσιώλης

Αριθμός Μητρώου: I2016096

Επιβλέπων Καθηγητής: Καπετάνιος Ανδρέας

ΚΕΡΚΥΡΑ, ΜΑΙΟΣ 2021

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	3
1. Αντικείμενο	3
2. Το τοπίο του Λαυρίου.....	3
3. Σκοπός	4
4. Στόχοι	4
5. Μεθοδολογία.....	5
1. Επιγραφές Πωλητών	6
2. Χρονολόγηση.....	7
I. Χρονολόγηση Επιγραφών Πωλητών	7
II. Χρονολόγηση του Σώματος των Πωλητών	7
3. Το Σώμα των Πωλητών	9
I. Αριστοτέλης & Το σώμα των Πωλητών	9
II. Συμπέρασμα	10
4. Επιγραφές και χώρος	10
I. Χαρτογράφηση μέσα από τις Επιγραφές των Πωλητών	10
II. Διαφορά Επιγραφών Πωλητών με άλλες επιγραφές (Επιτύμβιες-Αναθηματικές-Ψηφίσματα)	11
5. Βάση Δεδομένων.....	12
I. Μεθοδολογία δημιουργίας της ΒΔ.....	12
II. Δεδομένα	12
III. Συμπέρασμα	Σφάλμα! Δεν έχει οριστεί σελιδοδείκτης.
6. Λαύριο (χώρος/τοπίο-χρόνος-άνθρωπος)	13
I. Χώρος	13
II. Τοπίο	13
III. Χρόνος	14
IV. Αρχαιολογία & χρόνος	14
V. Συμπέρασμα.....	14
7. Συμπέρασμα	15
Βιβλιογραφία	16

Εισαγωγή

1. Αντικείμενο

Το θέμα της πτυχιακής εργασίας αφορά τις Επιγραφές των Πωλητών που βρέθηκαν στην αρχαία Αγορά της Αθήνας το 1931¹. Η αρχαιολογική έρευνα και η ανάλυση των επιγραφών δίνουν σημαντικές πληροφορίες για τα μεταλλεία του Λαυρίου, κατά την Κλασική Εποχή της Ελλάδας, όπως το όνομα του μεταλλείου, την τιμή κατά την οποία πουλήθηκε, ακόμα και το όνομα αυτού που το αγόρασε. Οι επιγραφές των Πωλητών αποτελούν αντικείμενο συζήτησης για πολλά χρόνια στον Ιστορικό και τον Αρχαιολογικό κλάδο. Μερικά θέματα που προκύπτουν και απασχολούν τους ερευνητές από αυτές τις συζητήσεις είναι πώς και γιατί οι επιγραφές βρέθηκαν στην Αρχαία αγορά της Αθήνας, τί είναι το σώμα των Πωλητών στην αρχαία Αθήνα και πώς σχετίζονται με τα μεταλλεία του Λαυρίου, καθώς και πολλά ακόμη ερωτήματα που με το πέρασμα του καιρού είτε έχουν απαντηθεί είτε ακόμα βρίσκονται υπό διερεύνηση. Ένα όμως από τα πιο σημαντικά ερωτήματα το αφορά το σύνολο όλων των δεδομένων που εμπεριέχονται στις επιγραφές των Πωλητών και δημιουργούν έναν νοητό χάρτη του παρελθόντος με δεδομένα τα οποία πρέπει εμείς να βρούμε και να τοποθετήσουμε στον αρχαιολογικό χάρτη.

2. Το τοπίο του Λαυρίου

Επιλέχθηκε το τοπίο του Λαυρίου καθώς αποτελεί μία περιοχή με μεγάλο ιστορικό υπόβαθρο που δημιουργεί πολλά ερωτήματα για την ανθρώπινη δραστηριότητα της Κλασικής Εποχής. Το τοπίο και οι ιστορικές αναφορές τόσο μέσα από τις επιγραφές των πωλητών που θα αναλύσουμε, όσο και μέσα από την αρχαία ιστοριογραφία, αναδεικνύουν τον σημαντικό του ρόλο, που έχει διαδραματίσει στο πέρασμα του χρόνου. Η ανάγνωση της ιστοριογραφίας, των πηγών και των επιγραφών σε συνδιασμό με το τοπίο δεν ξεδιπλώνει μόνο τα μυστήρια του παρελθόντος, αλλά δημιουργεί ένα υπαρξιακό ζήτημα στους ανθρώπους. Δηλαδή ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται το τοπίο ως ένα μέρος που ζούσαν οι πρόγονοί του και συνδέεται με αυτό, κάνωντάς τον να γίνεται ένα με τον χρόνο και το χώρο. Αν και ο χρόνος περνάει, ο χώρος μένει σταθερός με μερικές αλλαγές πάνω του, οι οποίες συντελούνται τόσο από τον χρόνο όσο και από τον άνθρωπο.

¹ Το έναυσμα για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος ήταν οι επιτόπιες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε περιοχές της Κέρκυρας και στα Γεράνεια Όρη της Δυτικής Αττικής για εθνογραφική έρευνα, στα πλαίσια του εργαστηρίου «Εθνοαρχαιολογία και ιστορία του Κερκυραϊκού ορεινού χώρου» με τον καθηγητή και αρχαιολόγο Ανδρέα Καπετάνιο του Ιονίου Πανεπιστημίου.

3.Σκοπός

Σκοπός, λοιπόν, της πτυχιακής εργασίας είναι η έρευνα των στοιχείων που προκύπτουν αναφορικά με τα μεταλλεία και τον τόπο του Λαυρίου. Στοιχεία τα οποία μπορούν να αναφέρονται στο τοπίο και στα χαρακτηριστικά αυτού, για παράδειγμα μία πλαγιά ή ένας δρόμος. Επίσης, σημαντικά είναι και τα στοιχεία που αφορούν τα μεταλλεία όπως το όνομα τους, την τιμή που πουλήθηκαν και το όνομα του αγοραστή. Μέσα από την έρευνα αυτών των στοιχείων θα δημιουργηθεί μία Βάση Δεδομένων στην πλατφόρμα Microsoft Office Access. Η Βάση δεδομένων θα βοηθήσει στην ευκολότερη χρήση των δεδομένων, σε άλλες έρευνες, καθώς και στην ευκολότερη ερμηνεία του νοητού αυτού χάρτη της αρχαιότητας.

4. Στόχοι

Ποίοι όμως είναι οι στόχοι της εργασίας; Αρχικά, είναι η εξέταση των επιγραφών ως προς τα δεδομένα τους, δηλαδή το όνομα του μεταλλείου, την τιμή που πουλήθηκε καθώς και στοιχεία του χώρου όπως για παράδειγμα μία πλαγιά. Στη συνέχεια αυτά τα στοιχεία θα καταχωρηθούν στην Βάση Δεδομένων. Επόμενος στόχος, είναι η ερμηνεία των πηγών και των πληροφοριών που πηγάζουν από αυτές μέσα από την αρχαία ιστοριογραφία και τις προηγούμενες έρευνες που έχουν γίνει για την περισυλλογή στοιχείων που σχετίζονται με τις Επιγραφές των Πωλητών και τα μεταλλεία του Λαυρίου. Τέτοια στοιχεία μπορεί να αφορούν οικονομικά, πολιτικά και τοπογραφικά στοιχεία. Τελικός στόχος είναι η εξήγηση της σχέσης του ανθρώπου με το χώρο και τον χρόνο και πώς τελικά οι Επιγραφές των Πωλητών δημιουργούν αυτή τη σχέση μεταξύ του αρχαίου ανθρώπου και του σημερινού.

5.Μεθοδολογία

Για να γίνει αυτή η πτυχιακή εργασία χρησιμοποιήθηκε η πλατφόρμα της Microsoft Office Access καθώς και οι Επιγραφές των Πωλητών P5, P26, IG Π² Αρ. 1582, IG Π² Αρ. 1587, SEG Αρ. 12:100 ² από την ιστοσελίδα PHI inscriptions packhum (<https://inscriptions.packhum.org/>). Αρχικά, οι επιγραφές επειδή βρίσκονταν στην πρωτότυπη μορφή τους ως προς την γλώσσα, δηλαδή ήταν γραμμένες στα Αρχαία Ελληνικά, μεταφράστηκαν στην Νέα Ελληνική γλώσσα για την ευκολότερη ερμηνεία τους. Αφού μεταφράστηκαν, σημειώθηκαν στοιχεία για τα μεταλλεία όπως τα ονόματα τους και την τιμή για την οποία πουλήθηκαν και τα ονόματα των αγοραστών. Σημειώθηκαν επίσης διάφορα χωρικά σημεία όπως δρόμοι, πλαγίες, λόφοι, και εργαστήρια, καθώς και λέξεις όπως ωνητές, πωλητές και μέταλλα που θα βοηθούσαν στην καταχώρηση των στοιχείων στη Βάση Δεδομένων. Στη συνέχεια, αυτά τα στοιχεία που προέκυψαν από την ερμηνεία των επιγραφών τοποθετήθηκαν στην Βάση Δεδομένων με σκοπό την ευκολότερη διαχείρισή τους για την έρευνα μας. Τέλος, με την βοήθεια της ΒΔ, της αρχαίας ιστοριογραφίας και των προηγούμενων ερευνών προκύπτει το αποτέλεσμα της τελικής γραπτής πτυχιακής εργασίας.

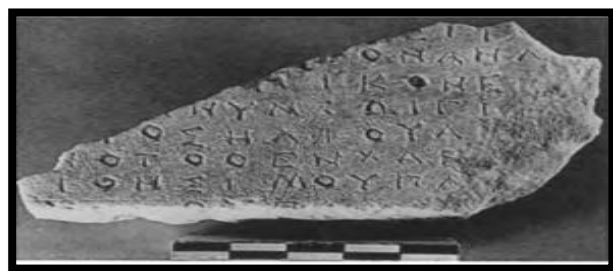
² Επιλέχθηκαν οι συγκεκριμένες επιγραφές καθώς είναι ολοκληρωμένες σε αντίθεση με άλλες, οι οποίες είτε είναι αποσπασματικές είτε έχουν λιγότερες πληροφορίες.

1.Επιγραφές Πωλητών

Ο χώρος του Λαυρίου εδώ και πολλά χρόνια υφίσταται μία συνεχή ανθρώπινη δραστηριότητα, είτε παλαιότερα ήδη από τον 5^ο αιώνα π.Χ. κατά την Κλασική εποχή λόγω της εξόρυξης μεταλλευμάτων, είτε στις μέρες μας λόγω των ανασκαφών για την ιχνηλάτηση του παρελθόντος. Η αρχαιολογική σκαπάνη έφερε στο φως αυτή την ανθρώπινη δραστηριότητα. Να σημειωθεί ότι με τον όρο ανθρώπινη δραστηριότητα εννοούμε κάθεμια αλλαγή που υπέστη ο φυσικός χώρος από τον άνθρωπο για παράδειγμα η δημιουργία ενός δρόμου, καθώς και κατάλοιπα που αφήνει, όπως εργαλεία ή κεραμικά. Αυτή η ανθρώπινη δραστηριότητα που συναντάμε στο Λαύριο είναι τα μεταλλεία, τα οποία εκμεταλλευόταν η πόλη-κράτος της Αθήνας κατά την κλασική περίοδο, μέχρι και την Ρωμαϊκή εποχή όπου έχουμε και την τελευταία αναφορά για την λειτουργία τους. Η ανακάλυψή των μεταλλείων δημιούργησε ερωτήματα, όπως ποιος διαχειρίζοταν αυτά τα μεταλλεία ή με ποιον τρόπο διαχειρίζονταν αυτά. Οι απαντήσεις άρχισαν να έρχονται, όταν από την ανασκαφή της αρχαίας Αγοράς της Αθήνας, από την Αμερικανική σχολή Κλασικών σπουδών, που διεξάγεται από το 1931 μέχρι και σήμερα, ήρθαν στο φως οι Επιγραφές Πωλητών που σχετίζονται άμεσα με τα μεταλλεία. Κατά την διάρκεια των ανασκαφών στην αρχαία Αγορά βρέθηκαν 75 θραύσματα των επιγραφών οι οποίες ήταν χαραγμένες σε πέτρα³. Η χάραξη τους φαίνεται να είναι στοιχηδόν και μερικά όχι στοιχηδόν. Στοιχηδόν εννοούμε τα χαραγμένα κείμενα κατά στοίχους και με ορισμένη τάξη ενώ όχι στοιχηδόν είναι το αντίθετο. Από τις επιγραφές που θα αναλύσουμε οι P5, P26 & SEG είναι στοιχηδόν ενώ η IG II² δεν είναι στοιχηδόν. Πότε χρονολογούνται όμως αυτές οι επιγραφές και το σώμα των Πωλητών;

Εικόνα 1 Θραύσμα Plate 86 No. 11
M. Crosby, *The leases of the
Laureion mines*

Εικόνα 2 Θραύσμα Plate 86 No. 12a M. Crosby, *The
leases of the Laureion mines*

³ M. Crosby, *The leases of the Laureion mines* (Plates 83-97)

2.Χρονολόγηση

I.Χρονολόγηση Επιγραφών Πωλητών

Για την καλύτερη κατανόηση των επιγραφών, χρειάζεται να αναφερθούμε στην χρονολόγησή τους, καθώς όμως οι επιγραφές είναι αποσπασματικές δεν μπορεί να δοθεί μία συγκεκριμένη ημερομηνία για όλες. Μπορούμε όμως να τις τοποθετήσουμε χρονολογικά γύρω στον 5^ο με 4^ο αι. π.Χ., όπου υπάρχουν και οι πιο πολλές πληροφορίες για τους Πωλητές και τα μεταλλεία. Οι επιγραφές, οι οποίες τοποθετήθηκαν στην βάση δεδομένων και είναι αυτές με τις οποίες θα ασχοληθούμε (Poletai P5, P26, IG II², SEG) , αναφέρονται στον 4^ο αιώνα π.Χ.. Συγκεκριμένα από την ανάλυσή τους ως προς το υλικό (μάρμαρο⁴), ως προς τα δεδομένα που παρουσιάζουν και ως προς την χρήση συγκεκριμένης φρασεολογίας, για παράδειγμα στην επιγραφή P5 η χρήση της λέξης «απεγράψατο» στη γραμμή 3, η μορφή των γραμμάτων όπως και η χρήση του Ο για το γεννητικό αρσενικό ενικό υποδηλώνει εξέλιξη άρα τοποθετεί την επιγραφή P5 το έτος 367/6 ⁵. Μέσα από αυτά τα δεδομένα μπορούμε πλέον να προσδιορίσουμε στο περίπου την χρονολογία των επιγραφών, δηλαδή κατά τον 4^ο αιώνα π.Χ. άρα στην Κλασική εποχή της Ελλάδας. Οι χρονολογίες τους είναι:

- Poletai P5: 367/6 π.Χ.
- Poletai P26: 342/1-339/8 π.Χ.
- IG II² Αρ. 1582: 348/7 π.Χ.
- IG II² Αρ. 1587: Τέλη 4^{ου} αιώνα π.Χ.
- SEG Αρ. 12:100: 367/6 π.Χ.

II.Χρονολόγηση του Σώματος των Πωλητών

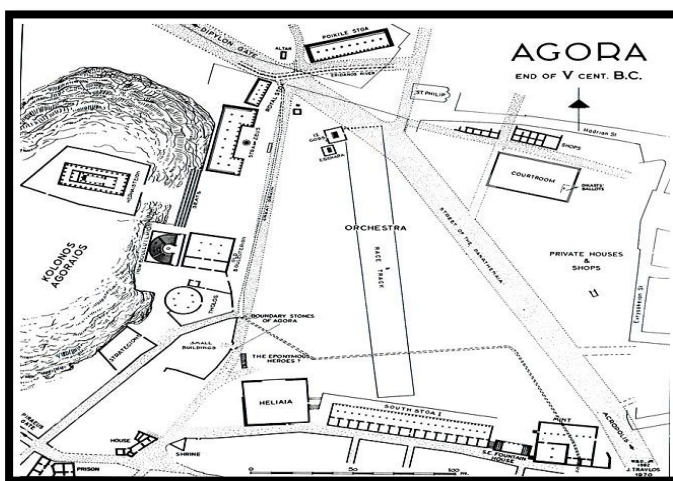
Σύμφωνα με την χρονολόγηση των επιγραφών αυτών, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν το σώμα των Πωλητών υπήρξε από την αρχή της Αθηναϊκής Δημοκρατίας επί Σόλων, για το λόγο αυτό περιοριζόμαστε και στον 5^ο και 4^ο αι., όπου οι πληροφορίες είναι αρκετές. Συγκεκριμένα, γνωρίζουμε ότι τον 5^ο και 4^ο αιώνα π.Χ. , τα μεταλλεία ήταν ιδιοκτησία του κράτους, δηλαδή της Αθήνας, και τα

⁴ Το μάρμαρο στη συγκεκριμένη περίπτωση βοηθάει στη χρονολόγηση των επιγραφών, καθώς κατά την Κλασική εποχή αρχίζει να χρησιμοποιείται πιο πολύ στην Αρχαία Αθήνα.

⁵ Για την πανοραμική χρονολόγηση των επιγραφών δες M. Crosby, *The leashes of the Laureion Mines*, σελ. 207

εκμίσθωνε σε ιδιώτες οι οποίοι ονομάζονταν ωνητές. Η πολιτεία έλεγχε τους ωνητές μέσα από το σώμα των πωλητών και των αρχόντων που είχαν την αρμοδιότητα να διαχειρίζονται τα μεταλλεία με έδρα το Πωλητήριο που βρισκόταν στο Θόλο στην αρχαία Αγορά της Αθήνας (**εικ.3**). Φαίνεται ότι και κατά την εποχή του Σόλων υπάρχει μία ίδια δραστηριότητα στην Αγορά της Αθήνας με έργα της πολιτείας να λαμβάνουν χώρα στη περιοχή όμως παρά είναι μία υπόθεση ότι αυτά τα έργα ήταν με βάση συμβάσεων που επικυρώνονταν από το σώμα των Πωλητών⁶. Γενικά, το σώμα των Πωλητών φαίνεται μέσα από την έρευνα της αρχαίας ιστοριογραφίας και των επιγραφών, να μην υπάρχει κατά τη δημιουργία της Αθηναϊκής Δημοκρατίας στα χρόνια του Σόλων τουλάχιστον με αυτή την ονομασία. Ίσως όμως υπήρχε, ένα ίδιο σώμα με διαφορετικό όνομα και διαφορετικές αρμοδιότητες που να έμοιαζε με το σώμα των Πωλητών .

Ο συνδιασμός της χρονολόγησης των επιγραφών με την χρονολόγηση του σώματος των Πωλητών δείχνει το ενδιαφέρον της πολιτείας της Αθήνας κατά την Κλασική εποχή για τα μεταλλεία του Λαυρίου. Αρχικά, η δημιουργία ενός ίσως καινούργιου σώματος, δηλαδή των Πωλητών για την διαχείριση των μεταλλείων του Λαυρίου. Η τοποθέτηση των Επιγραφών σε κεντρικό σημείο στην Αγορά σε μάρμαρο δείχνει αυτό το ενδιαφέρον καθώς τα οικονομικά οφέλη της Αθήνας από τα μεταλλεία του Λαυρίου ήταν μεγάλα. Επιπλέον, η διαχείριση των μεταλλείων του Λαυρίου αποκλειστικά από το σώμα των Πωλητών φανερώνει πόσο σημαντικά ήταν τα έσοδα από αυτά για την πόλη της Αθήνας καθώς και το ίδιο το σώμα. Τι γνωρίζουμε όμως για το σώμα των Πωλητών και ποία είναι η κύρια πηγή της αρχαιότητας για τη λειτουργία του σώματος, καθώς και τη σχέση του με τα μεταλλεία του Λαυρίου θα το αναλύσουμε στην επόμενη ενότητα.

Εικόνα 3 Αρχαία Αγορά της Αθήνας κατά τα τέλη του 5^{ου} αι. π.Χ.. Το Πωλητήριο βρίσκεται στο Θόλο.

⁶ *The Athenian Agora: Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens*. Princeton, American School of Classical Studies at Athens, vol. 19, 1991 p.69

3. Το Σώμα των Πωλητών

Ι.Αριστοτέλης & Το σώμα των Πωλητών

Η κύρια πηγή για την κατανόηση και την ανάλυση των επιγραφών, είναι ο Αριστοτέλης και το έργο του «Αθηναίων Πολιτεία». Μέσα από το οποίο ο ίδιος περιγράφει το πολιτικό σύστημα της Αρχαίας Αθήνας. Ο Αριστοτέλης στο έργο του γράφει για την Βουλή της Αθήνας κάνοντας αναφορά και στους πωλητές συγκεκριμένα: «ἔπειθ' οἱ πωληταὶ ἰ μὲν εἰσι, κληροῦνται δ' εἷς ἐκ τῆς φυλῆς»⁷. Στις παραγράφους 2 και 3 ο Αριστοτέλης μας δίνει μία λεπτομερή αναφορά για το σώμα των Πωλητών. Ήταν 10 επιλεγμένοι τυχαία από κάθε φυλή της Αθήνας, με τον έναν από αυτούς να διατελεί χρέη πρύτανη, κάτι το οποίο διαπιστώνουμε κι εμείς από την επιγραφή P5 στην οποία αναφέρονται τα ονόματα 10 Πωλητών. Σκοπός, των Πωλητών ήταν η μίσθωση και η πώληση των μεταλλείων της Νότιας Αττικής καθώς και η συγκέντρωση των φόρων.⁸ Η μίσθωση των μεταλλείων γινόταν με την μορφή δημοπρασίας κατά την οποία δίνονταν προσφορές, οι οποίες όμως έπρεπε να ήταν όσο το δυνατόν πιο επικερδείς για την πολιτεία. Το πιο σημαντικό έργο των Πωλητών όμως ήταν η μίσθωση ή η πώληση των μεταλλείων που είχαν κατασχεθεί. Η κατάσχεση των μεταλλείων γινόταν, όταν ο ιδιοκτήτης ενός μεταλλείου πραγματοποιούσε ένα έγκλημα με αποτέλεσμα την δήμευση της περιουσίας του και αναλόγως το έγκλημα που έκανε οδηγούσε είτε στην θανάτωσή του, είτε στην εξορία από την πόλη. Το σώμα των Πωλητών φαίνεται τελικά να έχει σημαντική θέση στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή της Αρχαίας Αθήνας, αφού φτάνει σε σημείο να αναλαμβάνει καθήκοντα μίσθωσης των μεταλλείων, δημοπρασιών, συγκέντρωση φόρων ακόμα και την κατάσχεση αυτών. Η δημιουργία ενός τέτοιου σώματος κατά την αρχαιότητα μας αποκαλύπτει την οργάνωση της Αρχαίας Αθήνας και τον τρόπο να διαχειρίζεται τα οικονομικά της ώστε να βγαίνει η πολιτεία κερδισμένη, όχι όμως εις βάρος των πολιτών της.

⁷ «Ἐπειτα ἔρχονται οἱ δέκα πωλητές, ἐκλεγόμενοι με κλῆρο, ἕνας ἀπὸ κάθε φυλῆ.»
Αριστοτέλης Αθηναίων Πολιτεία 47 2.

⁸ ο.π. *The Athenian Agora* p.57

II. Συμπέρασμα

Συμπερασματικά, το σώμα των Πωλητών φαίνεται να έχει σημαντική θέση στην πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή της Αρχαίας Αθήνας. Η διαχείριση τόσο σημαντικών θεμάτων όπως τα μεταλλεία του Λαυρίου που αποτελούσαν την κύρια πηγή οικονομικών εσόδων της πόλης από ένα σώμα δείχνει την καλή οργάνωση της πόλης και την εμπιστοσύνη στο σώμα για ένα τόσο σημαντικό ζήτημα. Άλλωστε όπως προαναφέρθηκε, η τοποθεσία των επιγραφών και του σώματος που βρίσκονταν στην αρχαία Αγορά επιδεικνύουν την σημαντική θέση του σώματος στην πολιτεία, καθώς η Αγορά είναι ένα μέρος συγκεντρώσεως των πολιτών προσβάσιμο σε όλους, άρα και σημαντικό μέρος για την κοινωνική και πολιτική ζωή της πόλης.

4.Επιγραφές και χώρος

I.Χαρτογράφηση μέσα από τις Επιγραφές των Πωλητών

Ερευνώντας τις επιγραφές παρατηρούμε, όχι μόνο, τα ονόματα των Πωλητών, των αγοραστών και τις δραχμές, για τις οποίες πουλήθηκαν τα μεταλλεία, αλλά και τον νοητό χάρτη, ο οποίος δημιουργήθηκε ίσως άθελα από τους υπεύθυνους για την καλύτερη καταγραφή των πληροφοριών. Κατά την καταγραφή ενός μεταλλείου η χαρτογράφηση του ήταν αναγκαία, δηλαδή η τοποθέτησή του σε σημεία για να γίνεται αντιληπτό που ακριβώς βρίσκεται. Για παράδειγμα, η πληροφορία από την **επιγραφή P26**, το ότι το Ποσειδωνιακό μεταλλείο στη Δύση έχει μία χαράδρα και γύρω του άλλα μεταλλεία, δεν έγινε εσκεμμένα από αυτόν που έκανε την καταγραφή για να μπορούμε πολλά χρόνια αργότερα εμείς να ξέρουμε που είναι αυτό το μεταλλείο. Στην πραγματικότητα έγινε για την πιο καλή τοποθέτηση του μεταλλείου στο «χάρτη» για την ευκολότερη διαχείρισή του από την πολιτεία. Με την αναγραφή της πώλησης των μεταλλείων, αναγραφόταν και η τοποθεσία αυτών με πολλές σημαντικές πληροφορίες, όπως το όνομα της τοποθεσίας: «Δεξιακὸν ἐν Νάπει ἐπὶ Σκοπιᾷ, ὧι γεὶ πανταχόθεν Νικίας Κυδαν, ὦνη Καλλίας Σφήττι ΔΔ»⁹. Το συγκεκριμένο παράδειγμα που προέρχεται από την **επιγραφή P5** φέρνει στο φως το όνομα του τοπωνυμίου της Νάπης, το οποίο ταυτίστηκε με τη δυτική κλιτύ της κοιλάδας της Αγριλέζας που είναι μέρος του Δήμου Σουνίου.¹⁰ Με τον ίδιο τρόπο

⁹ Poletai P5 στίχοι 40-43 « Το Δεξιακὸν στη Νάπη στη Σκοπία, γύρω του βρίσκεται ο Νικίας από τις Κυδαντίδες , αγοραστής ο Καλλίας από τον δήμο Σφηττού για 20 δραχμές» χρονολογείται 367/6α

¹⁰ Ανδρέας Καπετάνιος, "Ο χώρος και οι άνθρωποι στην αρχαία τοπογραφία της Λαυρεωτικής", σελ. 186 , από το συλογικό έργο: "Αρχαιολογικές Συμβολές", Τόμος Α: Αττική - ΚΣΤ' και Β' Εφορείες Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, επιμέλεια: Μαρία Δόγκα-Τόλη, Σταυρούλα Οικονόμου, έκδοση: Ίδρυμα Νικολάου & Ντόλλης Γουλανδρή – Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 2013,

ταυτίστηκαν και άλλες θέσεις εργαστηρίων, ενώ ακόμη μέσα από την ανάγνωση των επιγραφών συνεχίζεται η έρευνα για την αναζήτηση νέων πληροφοριών που θα βοηθήσουν στην χαρτογράφηση του παρελθόντος.

II. Διαφορά Επιγραφών Πωλητών με άλλες επιγραφές (Επιτύμβιες-Αναθηματικές-Ψηφίσματα)

Οι επιγραφές πωλητών γίνεται αντιληπτό, ότι δεν εξυπηρετούν μόνο συνηθισμένους σκοπούς καθώς διαφοροποιούνται από τις επιτύμβιες, τις αναθηματικές και τα ψηφίσματα. Οι επιγραφές των Πωλητών μαρτυρούν στοιχεία του παρελθόντος, τα οποία αφορούν την λειτουργία του σώματος των πωλητών και των μεταλλείων. Επιπροσθέτως, μέσω αυτών γνωρίζουμε τοποθεσίες, ονόματα των τοπίων, αρχαίους δρόμους και γενικά πληροφορίες, που συμβάλλουν στη δημιουργία του αρχαίου χάρτη. Οι επιγραφές αυτές είναι από τις λίγες μέσα από τις οποίες όταν τις αναλύουμε βλέπουμε διάφορα θέματα όπως κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά ζητήματα που όλα σχετίζονται με τα Μεταλλεία του Λαυρίου και ταυτόχρονα με την πόλη της Αρχαίας Αθήνας και τους πολίτες της. Η συγκέντρωση όλων αυτών των πληροφοριών για την Αρχαία Αθήνα, τους πολίτες της, την οικονομία της, τα μεταλλεία του Λαυρίου, τα δικαστικά ζητήματα που προέκυπταν, την νοητή χαρτογράφηση και τα ονόματα δήμων και πολιτών κάνουν τις επιγραφές των Πωλητών ξεχωριστές και μοναδικές στο είδος τους.

5.Βάση Δεδομένων

I. Μεθοδολογία δημιουργίας της ΒΔ

Η Βάση Δεδομένων της πτυχιακής εργασίας δημιουργήθηκε στην πλατφόρμα της Microsoft Office Access με στόχο την συγκέντρωση των δεδομένων που προκύπτουν μέσα από τις Επιγραφές των Πωλητών (P5, P26, IG II² αρ.1582, IG II² αρ. 1587 και SEG 12:100). Η ΒΔ θα κάνει ευκολότερη τη χρήση των δεδομένων στην τωρινή έρευνα και στις επόμενες καθώς και στην δημιουργία του νοητού χάρτη, που είναι και το ζητούμενο της εργασίας μας.

Αρχικά, για να συγκεντρωθούν τα δεδομένα μέσα από τις Επιγραφές, χρειάστηκε τα κείμενα αυτών να μεταφραστούν από την Αρχαία Ελληνική γλώσσα στην Νέα Ελληνική. Αφού τα κείμενα μεταφράστηκαν, σημειώθηκαν τα δεδομένα τους και περάστηκαν στην ΒΔ με συγκεκριμένο τρόπο, τον οποίο θα αναλύσουμε παρακάτω. Μόλις περάστηκαν και τα δεδομένα στη ΒΔ, έγινε προσπάθεια συσχετισμού των δεδομένων, με σκοπό να βρεθούν κοινά σημεία μεταξύ των μεταλλείων, για τη δημιουργία του χάρτη των αρχαίων Μεταλλείων του Λαυρίου.

II. Δεδομένα

Με τον όρο δεδομένα εννοούμε τα στοιχεία που χρειαζόμαστε για την έρευνά μας και πιο συγκεκριμένα για την δημιουργία της Βάσης Δεδομένων. Τα πρώτα δεδομένα που προκύπτουν από την ανάλυση των Επιγραφών αφορούν τις ίδιες τις επιγραφές και συγκεκριμένα το **όνομα** τους, τον **τύπο χάραξης (στοιχηδόν ή όχι)**, τον **αριθμό στίχων**, τον **τόπο εύρεσης** και τη **χρονολόγησή** τους. Τα συγκεκριμένα δεδομένα είναι ίσως και τα πιο σημαντικά καθώς τοποθετούν χωρικά και χρονικά την έρευνα με αποτέλεσμα την αποφυγή παραλήψεων και παρανοήσεων. Προχωρώντας στην ανάλυση των κειμένων των επιγραφών τα πρώτα δεδομένα αφορούν στοιχεία των μεταλλείων του Λαυρίου. Τέτοια στοιχεία είναι το **είδος** του Μεταλλείου (**Εργάσιμο – Ανασάξιμο - Παλαιό Ανασάξιμο – Καινοτομία - Συγκεχωρημένον**), το **όνομα** του Μετάλλου (**Ερμαϊκόν-Αρτεμισιακόν κλπ.**), το **όνομα** του **ωνητή (αγοραστή)** και **την τιμή** για την οποία πουλήθηκε.

Τα παραπάνω δεδομένα είναι και τα πιο «φανερά», δηλαδή αυτά που προσέχει κάποιος στην αρχή όταν διαβάσει το κείμενο και δίνει περισσότερη σημασία. Στην παρούσα εργασία όμως τα δεδομένα που θα εστιάσουμε πιο πολύ, είναι αυτά που αναφέρονται σε χωρικά δεδομένα σε σχέση με τα μεταλλεία. Γιατί όμως χρησιμοποιούμε τον όρο χωρικό δεδομένο; Ο όρος χωρικό δεδομένο είναι ένας όρος που σχετίζεται με την χαρτογράφηση και είναι κάθε δεδομένο το οποίο άμεσα ή έμμεσα προσδιορίζει μία συγκεκριμένη περιοχή ή τοποθεσία. Στις Επιγραφές που αναλύουμε έχουμε λεπτομερή τοποθέτηση των μεταλλείων στον νοητό χάρτη,

συγκεκριμένα με την χρήση χωρικών δεδομένων όπως δρόμος και την βοήθεια των τεσσάρων σημείων του ορίζοντα (Βορράς-Νότος-Δύση-Ανατολή). Καθώς λοιπόν έχουμε έναν νοητό χάρτη και άρα πρόκειται για χαρτογράφηση μας επιτρέπεται και η χρήση του παραπάνω όρου. Τα πιο συχνά χωρικά στοιχεία, που βρίσκουμε στα κείμενα αφορούν **δρόμους, εργαστήρια, εδάφη και μεταλλεία** άλλων ιδιοκτητών που βρίσκονται τριγύρω από τα μεταλλεία που είναι προς πώληση και αναγράφονται στην στήλη. Συναντάμε επίσης στοιχεία όπως **λόφους, πλαγιές, χαράδρες, βουνά και ποτάμια**.

6. Λαύριο (χώρος/τοπίο-χρόνος-άνθρωπος)

I. Χώρος

Οι αρχαιολογικοί χώροι σε όλο τον κόσμο αποτελούν την πολιτιστική κληρονομιά των ανθρώπων, την παρακαταθήκη που άφησαν οι πρόγονοι μας. Ένας αρχαιολογικός χώρος όμως δεν είναι απαραίτητο να έχει όμορφα χαραγμένα μάρμαρα ή μεγαλειώδη κτίσματα, ένας αρχαιολογικός χώρος είναι κάθε τι που μας αποκαλύπτει κάποια δραστηριότητα του παρελθόντος, που μας κάνει να αισθανόμαστε δέος και ταυτόχρονα να νιώσουμε την σχέση μας με το παρελθόν και τους πρόγονους μας. Συνεπώς, ένας αρχαιολογικός χώρος δεν περιορίζεται σε μία συγκεκριμένη θέση, αλλά είναι ένας ευρύτερος χώρος στον οποίο οι άνθρωποι δραστηριοποιούνταν και μέσα σε αυτόν περικλείονται διάφορα διακριτά μνημεία. Ένα τέτοιος χώρος είναι και το Λαύριο, που σε ένα τόσο μεγάλο τμήμα γης μπορεί κανείς να συναντήσει διάφορες φάσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας από την προϊστορία, την κλασική εποχή, την ρωμαϊκή μέχρι και το σήμερα.

II. Τοπίο

Μπορεί όμως ο χώρος του Λαυρίου να χαρακτηριστεί τοπίο; Αρχικά, ο όρος αυτός έχει προβληματίσει πολλούς μελετητές και έχουν γίνει πολλές έρευνες για να δοθεί ένας συγκεκριμένος ορισμός, με αποτέλεσμα να προκύπτουν διάφορες σχολές με διαφορετικό ορισμό του τοπίου. Η λέξη τοπίο προέρχεται ως έννοια από την ζωγραφική, ως τεχνικό όρος, ενώ ως αντικείμενο μελέτης εμφανίστηκε, έστω και έμμεσα, στις πρώτες εθνογραφικές μονογραφίες «πρωτόγονων» λαών, που έγιναν από κοινωνικούς ανθρωπολόγους¹¹. Ο επικρατέστερος όρος πλέον της λέξης «Τοπίο» σημαίνει περιοχή, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από τον λαό, της οποίας ο

¹¹ Βασίλης Νιτσιάκος *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο* εκδόσεις ΟΔΥΣΣΕΑΣ σελ. 27

χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα της δράσης και της αλληλεπίδρασης των φυσικών ή/και ανθρώπινων παραγόντων. Ο ορισμός αυτός αντανακλά την ιδέα ότι τα τοπία μεταβάλλονται με το χρόνο ως αποτέλεσμα των φυσικών αλλαγών και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, καταλαβαίνουμε πόσο σημαντικό είναι να προσδιορίσουμε ως τοπίο το Λαύριο. Καθώς επίσης, κάθε τοπίο βιώνεται διαφορετικά από κάθε άνθρωπο αφού συνδιάζει όλες τις αισθήσεις όπως ακοή ή όσφρηση και όχι μόνο όραση, το τοπίο του Λαυρίου αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα για τον συγκεκριμένο όρο.

III. Χρόνος

Η έννοια του χρόνου έχει απασχολήσει διάφορους φιλοσόφους και επιστήμονες από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Μάλιστα πολλές φορές οι απόψεις τους, ως προς την έννοια του χρόνου διαφέρουν. Όσον αφορά όμως τον άνθρωπο και την αντίληψή του για το χρόνο φαίνεται ότι η ίδια η φυσιολογία του είναι προγραμματισμένη να αντιλαμβάνεται το χρόνο, μέσα από λειτουργίες όπως ο ύπνος κλπ¹². Επίσης, ο χρόνος, συνδέεται με τις μεταβολές που συμβαίνουν σε έναν χώρο για παράδειγμα σε έναν αρχαιολογικό χώρο τα μνημεία που υπάρχουν σε αυτόν έχουν υποστή τις συνέπειες του χρόνου, δηλαδή είτε έχουν φθαρεί, είτε έχουν καταστραφεί. Το ίδιο και στο τοπίο του Λαυρίου που φαίνεται ο χρόνος να έχει επηρεάσει τον χώρο σε συνδιασμό με την ανθρώπινη δραστηριότητα.

IV. Αρχαιολογία & χρόνος

Αυτή την ιστορική δραστηριότητα, που έχει υποστή ο τόπος τόσο χρονικά όσο και μέσα από την ανθρώπινη δραστηριότητα, καλείται η επιστήμη της αρχαιολογίας να την φέρει στο φως και να μελετήσει τα κατάλοιπά της. Μέσα από την εξέταση των καταλοίπων ο άνθρωπος ανακαλύπτει το παρελθόν και γίνεται ένα με αυτό, προσπαθώντας να το ερμηνεύσει. Όπως τα κατάλοιπα που βρίσκονται στο τοπίο του Λαυρίου, για παράδειγμα τα μεταλλεία, μας συνδέουν με το παρελθόν, έτσι και οι Επιγραφές Πωλητών, που ενώ έχουν βρεθεί στην Αρχαία Αγορά της Αθήνας και δεν αποτελούν μέρος του τοπίου του Λαυρίου σαν φυσικό αντικείμενο του χώρου αλλά μέσα από τις επιγραφές που περιγράφεται το τοπίο είναι σαν να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος αυτού. Αυτή ακριβώς η ερμηνεία των επιγραφών (ο νοητός χάρτης του Λαυρίου) είναι που δημιουργεί την σύνδεση του σύγχρονου ανθρώπου με τον άνθρωπο του παρελθόντος.

V. Συμπέρασμα

Φαίνεται τελικά, ότι ο χώρος, ο χρόνος και ο άνθρωπος είναι ένα τρίπτυχο, το οποίο συμπορεύεται στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται κατά αυτό τον τρόπο τον χώρο και το χρόνο, λόγω της ανάγκης του να ανήκει κάπου, να έχει παρελθόν, παρόν και μέλλον. Επειδή,

¹² Για την λεπτομερή ανάλυση των συγκεκριμένων θεμάτων δεξ: Κωνσταντίνος Καλαχάνης, *Η αντίληψη του Χρόνου από τον άνθρωπο*, Αρχαιολογία Online, Απρίλιος 13, 2016

λοιπόν, το τρίπτυχο, το οποίο συνίσταται από τον χώρο, τον χρόνο και τον άνθρωπο, προκύπτει τόσο αβίαστα στον τόπο του Λαυρίου, τον κάνει ξεχωριστό, και σε συνδυασμό με τις Επιγραφές Πωλητών είναι σαν να ακολουθούμε μία αφήγηση ενός τοπίου στο οποίο ανακαλύπτουμε σχέσεις εξουσίας, οικονομικές και πολιτικές πράξεις καθώς και την τοπογραφία του.

7.Συμπέρασμα

Οι Επιγραφές των Πωλητών, αποτελούν ένα μοναδικό είδος επιγραφών που δύσκολα μπορούν να συσχετιστούν με άλλες επιγραφές όπως άλλωστε αναλύσαμε και πιο πάνω. Η ιδιαιτερότητά τους ως προς τα δεδομένα που έχουν, τις κάνει ξεχωριστές. Μέσα από αυτές ανακαλύπτεις έναν χάρτη ο οποίος όχι μόνο ταξιδεύει νοητικά στο παρελθόν μέσα από την αφήγηση του τοπίου του Λαυρίου όποιον τις διαβάξει, αλλά παράλληλα ανακαλύπτονται και οι σχέσεις εξουσίας, τα οικονομικά και πολιτικά πράγματα της εποχής που σχετίζονται με τα μεταλλεία του Λαυρίου. Αν και μέσα από τον τόπο είναι πιο εμφανές το τρίπτυχο του χώρου, του χρόνου και του ανθρώπου, διαπιστώνουμε ότι ο συνδιασμός των επιγραφών με το τοπίο του Λαυρίου στη συγκεκριμένη περίπτωση συνθέτει καλύτερα το τρίπτυχο αυτό. Συγκεκριμένα, στο τρίπτυχο αυτό ο χώρος είναι το Λαύριο, ο χρόνος είναι οι Επιγραφές των Πωλητών, καθώς μέσα από αυτές ανακαλύπτουμε τον χρόνο και ο άνθρωπος είναι αυτός που είτε βρίσκεται ή βρισκόταν στο χώρο, είτε διαβάξει ή διάβαζε τις επιγραφές. Διαπιστώνουμε ότι ο άνθρωπος είναι ο συνδετικός κρίκος στην περίπτωσή μας μεταξύ του χώρου και του χρόνου, στο χώρο έρχεται σε επαφή με αυτόν και τα βιώματά. Με τον ίδιο τρόπο και οι επιγραφές φέρνουν σε επαφή τον «αρχαίο» άνθρωπο με τον σύγχρονο. Ο «αρχαίος» άνθρωπος γράφοντας τις επιγραφές και κάνοντας την αφήγηση του τοπίου έρχεται σε επαφή με τον σύγχρονο που τις διαβάξει και περιηγείται στο παρελθόν.

Βιβλιογραφία

- Ανδρέας Καπετάνιος, "Ο χώρος και οι άνθρωποι στην αρχαία τοπογραφία της Λαυρεωτικής", από το συλλογικό έργο: "Αρχαιολογικές Συμβολές", Τόμος Α: Αττική - ΚΣΤ' και Β' Εφορείες Προϊστορικών & Κλασικών Αρχαιοτήτων, επιμέλεια: Μαρία Δόγκα-Τόλη, Σταυρούλα Οικονόμου, έκδοση: Ίδρυμα Νικολάου & Ντόλλης Γουλανδρή – Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 2013,
- Βασίλης Νιτσιάκος, *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*, εκδόσεις ΟΔΥΣΣΕΑΣ
- Κωνσταντίνος Καλαχάνης, *Η αντίληψη του Χρόνου από τον άνθρωπο*, Αρχαιολογία Online, Απρίλιος 13, 2016
- D. Whitehead, *Abbreviated Athenian Demotics*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 81 (1990) 105–161
- G.R. Stanton, *Some Inscriptions in Attic Demes*, *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 91 (1996), pp. 341-364
- Gerald V. Lalonde; Merle K. Langdon; Michael B. Walbank, *Inscriptions: Horoi, Poletai Records, Leases of Public Lands, The Athenian Agora, Vol. 19*, *Inscriptions: Horoi, Poletai Records, Leases of Public Lands* (1991)
- K.M.W. Shipton, *The Prices of the Athenian Silver Mines*, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 120 (1998), pp. 57-63
- M. Crosby, *More Fragments of Mining Leases from the Athenian Agora*, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Vol. 26, No. 1 (Jan. - Mar., 1957), pp. 1-23
- M. Crosby, *The leases of the Laureion mines*, *Hesperia* 19, 284-285, 1950
- Michael B. Walbank, *Greek Inscriptions from the Athenian Agora: Fragments of a Financial Nature*, *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Vol. 82, No. 2 (April-June 2013), pp. 301-339
- Michael B. Walbank, *The Confiscation and Sale by the Poletai in 402/1 B. C. of the Property of the Thirty Tyrants*, *Hesperia*, Vol. 51, No. 1 (Jan. - Mar., 1982), pp. 74-98
- *The Athenian Agora: Results of Excavations Conducted by the American School of Classical Studies at Athens*. Princeton, American School of Classical Studies at Athens, vol. 19, 1991